

KITAIBELIA	XVIII. évf. 1-2. szám	pp.: 125–128.	Debrecen 2013
------------	-----------------------	---------------	---------------

Adatok a *Vicia biennis* L. elterjedéséhez a Pannonicum-ban

SOMLYAY Lajos – BAUER Norbert

MTM Növénytár, H-1476 Budapest, Pf. 222, somlyay@bot.nhmus.hu, bauer@bot.nhmus.hu

A kunsági bükköny areája BALL (1968: 132) szerint Kazahsztán nyugati részétől Magyarorszáig húzódik. Elterjedési területének valószínűleg legnagyobb részén igen szórványos megjelenésű, sőt, a Kárpát-medencei előfordulásai, úgy tűnik, kizárólag Alföldünkre korlátozódnak. Szlovákiából (CHRŤKOVÁ – JASIČOVÁ 1988) és Erdélyből (TOPA – NYÁRÁDY 1957, OPREA 2005, NEGREAN 2012) eddig ugyanis nem jelezték, és a Vajdaságból is csak egy-két adatáról tudunk.

Utóbbi régióban (a történelmi Bács-Bodrog vármegyében) valószínűleg Feichtinger Sándor szedte először 1870-ben, a Dunához közel, Káty (ma: Kač) és Újvidék (ma: Novi Sad) között, de a gyűjtött példányt (BP 103249) tévesen *Vicia sylvatica* L.-nak határozta, s ezen a néven került a szakirodalomba (FEICHTINGER 1871: 19, PRODAN 1915: 235). Az eredetileg igen csúnyán rögzített (utóbb átragasztott) példány egyértelműen *V. biennis*-t reprezentál, a cédula szövege („Káty és Újvidék közti határnál a füzesben fehér füze [?] felkúszva feltűnő színű [?] virágjaival”) is a kunsági bükköny jellegzetes habitusára és élőhelyére utal. 1888-ban Thaisz Lajos a Torontál vármegyei Karlovánál (ma: Novo Miloševo) a Tisza parton már helyesen ismerte föl növényünket (BP 103264), majd 1901-ben a folyó Aracs (ma: Novi Bečej) melletti szakaszán gazdag anyagot gyűjtött belőle (BP). Átellenben, a Bács-Bodrog vármegyéhez tartozó Óbecse (ma Stari Bečej, ill. Bečej) mellett Kovács Ferenc bukkant rá 1914-ben (vö. KÜMMERLE 1916, KOVÁCS 1929), Boros Ádám is gyűjtötte ugyanitt 1918-ban (BP). Különös módon, a szerb flóramű vonatkozó kötetébe (DIKLIC 1972) nem vették fel a fajt. Csak később, a kiegészítő kötetbe került be (DIKLIC 1977), de ez is csak az óbecsei lelőhelyet említi. Így nem véletlen, hogy a Flora Europaea (BALL 1968) a növény „jugoszláviai” előfordulásáról nem tud.

Növényföldrajzi jelentősége ellenére a *V. biennis* a hazai flóra egyik alig ismert, bár fokozottan védett tagja, amelynek magyarországi lelőhelyeire, élőhely-preferenciájára – hosszú szünet után (KOVÁCS 1929) – csak az utóbbi években fordítottak ismét figyelmet (MOLNÁR et al. 2000, LESKU – MOLNÁR 2007, ENDRÉDI – NAGY 2012).

Ez év folyamán lehetőségünk nyílt arra, hogy a Kiskunsági Nemzeti Park „Szikra és az Alpári-rét” területegységén és annak környékén botanikai kutatásokat folytassunk. A kutatási terület az EU Natura 2000 hálózatába tartozik (HUKN 20028). Számos, botanikai szempontból jelentős fajt regisztráltunk, de a legnagyobb meglepetést talán a *V. biennis* okozta, amelynek jónéhány állományát, helyenként tömeges előfordulását észleltük. A vizsgált területről, pontosabban a Lakitelek melletti Töserdőből a fajnak eddig egyetlen korábbi (1979) adatát publikálták (SZUJKÓ-LACZA – KOVÁTS 1993: 327, MOLNÁR et al. 2000: 299). Ez azonban téves, a bizonyító példány (BP 499592, leg. Németh F., det. Kováts D.) revízióink alapján *Vicia angustifolia* L.-t reprezentál. Így, a kunsági bükkönynek a területünkhöz legközelebbi hiteles publikált adata Csépa községhatárából, a Gyovai-Holt-Tisza mellől származik (MOLNÁR et al. 2000).

Az általunk dokumentált (BP) előfordulások a következők:

LAKITELEK: „Tisza-part”, a 44-es út Tisza-hídjától délre eső zsilipnél, meredek homokos letörésein (46,864470000°, 20,044943333°), *Astragalus contortuplicatus*-szal együtt; a „Tiszai-dűlő” ézsakkeleti részén, a holtág melletti tavacska meredek partján (46,865766667°, 20,033986667°), *Astragalus contortuplicatus*-szal együtt; a „Kis-rét” nyugati részén, a mesterséges tavacska közötti töltésen, üde magaskórósban (46,864400000°, 20,010270000°); mindenütt néhány tucat tő (2012.VII.4.)

TISZAALPÁR: „Alpári-rét”, kiszáradó, gyomos kaszálórét (46,839786667°, 19,999421667°), néhány tucat tő (2012.VI.14.)

TISZASAS: „Kelem”, több ponton, ártéri parlagokon, árokszéleken (46,822666667°, 20,012836667°; 46,813806667°, 20,023921667°), százas nagyságrendben (2012.VII.3.)

TISZAUG: „Ugi-rét”, a terület déli részén, a Szikrai-Holt-Tisza közelében, parlagokon (46,841441667°, 20,010150000°; 46,838608333°, 20,019233333°), tömegesen (ezres, vagy tízezes nagyságrendben) (2012.VII.3.)

Tapasztalataink alapján fölmerül annak lehetősége, hogy a faj a Tisza, különösen annak déli szakasza mentén valójában gyakoribb annál, mint azt a szakirodalmi és herbáriumi adatok sugallják. Élőhely tekintetében alig válogat, a folyót övező nyíltabb területeken gyakorlatilag bárhol előfordulhat (vö. Soó 1966, MOLNÁR et al. 2000), még száraz, gyomos kaszálórétben is megtaláltuk. A Lakitelek községhatárába tartozó Tisza-parton és Tiszai-dűlön, meredek, erodálódó partokon együtt fordult elő egy másik, növényföldrajzi szempontból szintén fontos fajjal, a határozottan pionír jellegű *Astragalus contortuplicatus* L.-szal (vö. MOLNÁR – PFEIFFER 1999, LESKU – MOLNÁR 2007). Nedvesebb helyeken a kunsági bükköny elég nagyra nőhet, elágazik, és a körülötte lévő növényekre kúszik, támaszkodik (vö. KOVÁCS 1929). Ezek lehetnek közönséges gyomok is, pl. *Cirsium arvense* (L.) Scop., vagy *Matricaria perforata* Mérat (= *M. inodora* L.). A gyomos parlagok általában nem tartoznak a botanikusok kedvelt célpontjai közé, talán ez is közrejátszhat abban, hogy a *V. biennis*-nek jelenleg kevés lelőhelyét ismerjük. Elképzelhető azonban, hogy az évjárat, a szukcessziós viszonyok, vagy más rejtett tényezők a faj adott helyen történő megjelenésének nagymértékű ingadozását eredményezik. A vízközeli parlagok némelyikén idén tapasztalt tömeges megjelenése összefügghet a 2010-es árvízzel is, amelynek következményeként az ártér számos szántóparcelláját parlagon hagyták.

Megjegyezzük, hogy a MOLNÁR et al. (2000: 299) által közölt, a *V. biennis* hazai elterjedését ábrázoló térkép, ill. a táblázatosan felsorolt előfordulási adatok hiányosak (a korábbi tóserdei adat pedig, mint láttuk, téves). A fajnak Magyarországon belül a legnyugatibb adatai ugyanis nem a Tisza környékéről, hanem a Pesti-síkról, a Duna mellől származnak. Kitaibel találta itt először, bizonyító példányát („In graminosis Pesthini”, Herb. Kit. XXIV. No. 116) JÁVORKA (1936) is idézi. Sadler már konkrét lelőhelyét írt egyik saját, helyesen határozott példányára („In uliginosis ad Paskalmühle”, BP 699115). Rejtélyes ugyanakkor, hogy míg a Pest megyei flóramű első kiadásában (SADLER 1826: 189) még aránylag gyakori fajnak mondja Pesten („Non raro in dumetis humidiusculis circa Pestinum ...”), addig a második kiadásba (SADLER 1840) fel sem veszi a fajt. Lehet, hogy egy másik, tévesen *V. biennis*-ként cédulázott példányról („Stadtwaldchen”, BP 582830 = *V. villosa* Roth) utóbb maga is belátta a tévedését, s emiatt vált kétségessé Sadler számára a faj pesti előfordulása.

A *V. biennis* kihagyása a Pest megyei flóramű második kiadásából NEILREICH-nek (1866: 343) is feltűnt. Erre hivatkozva, ill. annak okán, hogy néhány alapvető külföldi munka szerint a faj Európában nem fordul elő, még Kitaibel adatát („Versus Debrecinum”, vö. KANITZ 1863) is tévesnek vélte. Pedig ez is korrekt adat, Kitaibel második máramarosi útjáról (1815) származik (vö. LÓKÓS 2001: 276), a bizonyító példány a Kitaibel-herbáriumban található („An den Wiesen von Poroszló gegen Füred”, Herb. Kit. LII. No. 90, vö. JÁVORKA 1936). NEILREICH (1866) tévedésére SIMKOVICS (1876) mutatott rá.

Mindenesetre a pesti adatot nem említi ezután sem KERNER (1869), sem BORBÁS (1879). JÁVORKA (1924) is csak az Alföld „középső” részéről, „különösen a Tisza menté”-ről jelzi növényünket. A pesti (egykori) előfordulás így később teljesen feledésbe merült, a színopszis (Soó 1966) nem említi, csak SZUJKÓ-LACZA – KOVÁTS (1993) elevenítik fel. A fent említett bizonyító példányok (Kitaibel, Sadler) alapján valóban nem kétséges, hogy a *V. biennis* egykor előfordult a főváros mai területén. Ugyanakkor a SZUJKÓ-LACZA – KOVÁTS (1993) által publikált dabasi adat téves, az elég rossz állapotú bizonyító példány (BP 496101) valószínűleg a *V. cracca* komplexbe tartozik. [Miótán a *V. biennis* mindkét (Dabas, Lakitelek) 70-es évekbeli adata rossz határozáson alapul, a flóramű tévesen állította be a fajt új felfedezésként a Kiskunsági Nemzeti Park területén (SZUJKÓ-LACZA – KOVÁTS 1993: 439)].

A Tisza körzetében, a tokaji Kis-Kopaszon Szollát György és Dobolyi Konstantin 2003-ban egy nagyüzemi szőlőültetvény földútján szedett *V. biennis*-t (BP 650922, BP 650923). Ez igen érdekes hegylábi (117 m.s.m.) másodlagos megtelepedés (behurcolás), amely a Tiszától mintegy 3 km távolságban van, a közelben számos egykori lefűződött morotvával, ill. azok maradványaival. Valószínű, hogy utóbbiak környékén a kunsági bükköny „eredeti” élőhelyén is előfordul. Egyébként ez a faj jelenleg ismert legszakibb előfordulása a Kárpát-medencében.

Köszönetnyilvánítás

Köszönjük Bártól István örkerület vezetőnek (KNPI), hogy a kunsági bükköny egy általa ismert előfordulására (a tiszauzi terület egy csatornája mellett) felhívta a figyelmünket. Szollát Györgynek publikálatlan adata átengedéséért, Zuzana Melečková-nak (Bratislava) szakirodalmi segítségéért mondunk köszönetet.

Abstract

Contributions to the knowledge of distribution of *Vicia biennis* L. in the Pannonicum
L. SOMLYAY – N. BAUER

Vicia biennis L. is a strictly protected, though poorly known taxon, the distribution and habitat preference of which have only hardly been investigated in Hungary.

The historical, though recently mostly ignored (DIKLIĆ 1972, 1977) records of this species from the territory of Vojvodina (Serbia) are reviewed. *V. biennis* was probably first collected in the region (between Kač and Novi Sad) by Feichtinger in 1870, but that record was erroneously published as *V. sylvatica* (FEICHTINGER 1871, PRODAN 1915). Later specimens collected by Thaisz, Kovács and Boros in Vojvodina were, however, correctly identified.

New records of this taxon from the territory named „Szikra and Alpári-rét” (Kiskunság National Park, mid-Tisza region, southeast Hungary) and adjacent territories (together: „HUKN 20028” Natura 2000 site) are presented. Based on the voucher, the single former report of *V. biennis* for this site („Lakitelek: Töserő”, cf. SZUJKÓ-LACZA – KOVÁTS 1993: 327, MOLNÁR V. et al. 2000: 299) is erroneous.

Even though usually overlooked by recent Hungarian literature, the westernmost (though historical) Hungarian occurrences of the species were registered in the territory of present-day Budapest, i.e. in the vicinity of the Danube (two vouchers from the collections of Kitaibel and Sadler were ascertained in BP). However, the record from Dabas village (east of Budapest) published by SZUJKÓ-LACZA – KOVÁTS (1993: 327) is erroneous. A new locality of *V. biennis* discovered by Gy. Szollát and K. Dobolyi in 2003 at an unusual habitat for the species (pure ground in a vineyard) on Mt Tokaj (upper-Tisza region) is also presented.

The latter record and our field experiences suggest that *V. biennis* might be more frequent in the Tisza-region than is reported in Hungarian literature or documented in local herbaria. As for its habitat preference, we have found this species within the aforementioned Natura 2000 site in almost every possible kind of open habitat near the Tisza river and its backwaters, especially in great quantities on some wastelands dominated by common weeds. Further research is needed to clarify the distribution and reveal the main factors effecting on the seasonal population dynamics of *V. biennis* in Hungary.

Irodalom

- BALL P. W. (1968): *Vicia* L. – In: TUTIN T. G. – HEYWOOD V. H. – BURGESS N. A. – MOORE D. M. – VALENTINE D. H. – WALTERS S. M. – WEBB D. A. (eds.): *Flora Europaea* 2, Cambridge University Press, Cambridge, pp. 129–136.
- BORBÁS V. (1879): Budapest- és környékének növényzete. – Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda, Budapest, 172 pp.
- CHRŤKOVÁ A. – JASIČOVÁ M. (1988): *Vicia* L. – In: BERTOVÁ L. (ed.): *Flóra Slovenska* IV/4, VEDA, VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava, pp. 151–199.
- DIKLIĆ N. (1972): *Vicia* L. – In: JOSIFOVIĆ M. (ed.): *Flora SR Srbije* 4, Srpska akademija Nauka i Umetnosti, Beograd, pp. 315–355.
- DIKLIĆ N. (1977): *Vicia biennis* L. – In: JOSIFOVIĆ M. (ed.): *Flora SR Srbije* 9, Srpska akademija Nauka i Umetnosti, Beograd, p. 128.
- ENDRÉDI A. – NAGY J. GY. (2012): Adatok a fokozottan védett kunsági bükköny (*Vicia biennis* L.) élőhely-preferenciájáról. – *Kitaibelia* 17(1): 21.
- FEICHTINGER S. (1871): Jelentés a Csajkások kerülete, és Torontál vármegye flórája érdekében tett 1870. augusztus havi utazásomról. – *Math. Term.tud. Közlem.* 8[1870]: 15–36.
- JÁVORKA S. (1924): *Magyar Flóra* (Flora Hungarica) 2. – Studium, Budapest, pp. 401–800.
- JÁVORKA S. (1936): Kitaibel herbariuma. Herbarium Kitaibelianum V. – *Ann. Mus. Nat. Hung.* 30: 7–118.
- KANTZ Á. (1863): Reliquiae Kitaibelianae partim nunc primum publicatae e manuscriptis Musei Nationalis hungarici. – *Verh. zool.-bot. Ges.* 13: 57–118.
- KERNER A. (1869): Die Vegetations-Verhältnisse des mittleren und östlichen Ungarns und angrenzenden Siebenbürgens. XXI. – *Oest. Bot. Zeitschrift* 19(3): 85–91.
- KOVÁCS F. (1929): Óbecse határának virágos növényei. – Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó R.-T., Szeged, 190 pp.
- KÜMMERLE J. B. (1916): Szakosztályi ügyek. – *Bot. Közlem.* 15(1–2): 69.
- LESKU B. – MOLNÁR A. (2007): A Hortobágyi növényritkaságai. – Daru Füzetek, Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság, 120 pp.
- LŐKÖS L. (2001) (ed.): *Diaria itinerum Pauli Kitaibelii* III. 1805–1817. – Hungarian Natural History Museum, Budapest, 460 pp.
- MOLNÁR V. A. – MOLNÁR A. – VIDÉKI R. – PFEIFFER N. – GULYÁS G. (2000): Néhány adat Magyarország flórájának ismeretéhez. – *Kitaibelia* 5(2): 297–303.

- MOLNÁR V. A. – PFEIFFER N. (1999): Adatok a hazai Nanocyperion-fajok ismeretéhez II. Iszapnövényzet-kutatás az ár- és belvizek évében Magyarországon. – *Kitaibelia* **4**(2): 391–421.
- NEGREAN G. (2012): Addenda to „Flora Romaniae” volumes 1–12. Newly published plants, nomenclature, taxonomy, chorology and commentaries (Part 1). – *Kanitzia* **18**[2011]: 89–194.
- NEILREICH A. (1866): Aufzählung der in Ungarn und Slavonien bisher beobachteten Gefässpflanzen nebst einer pflanzengeografischen Uebersicht. – Wien, 390 pp.
- OPREA A. (2005): Lista critică a plantelor vasculare din România. – Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, 668 pp.
- PRODAN GY. (1915): Bács-Bodrog vármegye flórája. – *Magyar Bot. Lapok* **14**: 120–269.
- SADLER J. (1826): Flora comitatus Pestiensis. Ed. 1. – Pestini, 399 pp.
- SADLER J. (1840): Flora comitatus Pesthinensis. Ed. 2. – Pesthini, 499 pp.
- SIMKOVICS L. (1876): Adatok Magyarhon edényes növényeihez. – *Math. Term.tud. Közlem.* **11**[1873]: 157–211.
- SOÓ R. (1966): A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve II. – Akadémiai Kiadó, Budapest, 655 pp.
- SZUIKÓ-LACZA J. – KOVÁTS D. (1993) (eds.): The flora of the Kiskunság National Park in the Danube-Tisza mid-region of Hungary 1. The flowering plants. – Magyar Természettudományi Múzeum, Budapest, 469 pp.
- ȚOPA EM. – NYÁRÁDY E. I. (1957): *Vicia* L. – In: SÁVULESCU T. (ed.): Flora Republicii Populare Romîne 5, Acad. Rep. Pop. Romîne, Bucureşti, pp. 349–402.